

7. Лебединский В.В. Искаженное психическое развитие. Нарушения психического развития у детей. — М.: МГУ, 1985.
8. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики, уч. М., 1997. 287 с.
9. Лусина М.И. Проблемы онтогенеза общения. М.1986 г.
10. Lovaas O.I., Simmons J.Q., Koegel R.L., Stevens-Long J. Some generalization and follow-up measures on autistic children in behavior therapy / Journal of applied behavior analysis, 1973. — Vol. 6. — P. 13

ӘОЖ 376.37

ҒТАМР 14.29.23

¹Шалдарбек С.Б., ²Булабаева С.Т., Жақанбаева Б.Б
^{1,2} Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
³ Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

ОПТИКАЛЫҚ ДИСГРАФИЯНЫ ЗЕРТТЕУДЕГІ КӨРУ ГНОЗИСІНІҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада мектеп жасындағы балалардағы оптикалық дисграфияның пайда болу және көріну механизмдеріндегі көру гнозисінің рөлі қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – жазудағы оптикалық қателерге әсер ететін көру қабылдауының, көру – бейнелік және оптико-кеңістіктік функциялардың ерекшеліктерін анықтау. Сонымен қатар, көру гнозисінің дамуы мен тілдің графикалық жүйесін меңгеру деңгейі арасындағы байланысқа және оптикалық дисграфияны басқа жазба тіл бұзылыстарынан ажыратуға мүмкіндік беретін диагностикалық маңызды көрсеткіштерді айқындауға назар аударылады.

Зерттеуде психологиялық – педагогикалық және нейропсихологиялық тексерулердің нәтижелері келтіріліп, жазбадағы типтік қателер мен олардың көру гнозисінің жекелеген компоненттерінің жеткіліксіздігімен байланысы талданады. Нәтижелер көрсеткендей, графикалық ұқсастығы бар әріптерді тану қабілетінің төмендеуі, көру– кеңістіктік талдау жеткіліксіздігі және көру жадысының әлсіздігі оптикалық дисграфияның құрылымын анықтайтын негізгі факторлар болып табылады.

Анықталған заңдылықтар бұл бұзылыстың диагностикалық критерийлерін нақтылауға, сондай– ақ көру гнозисі мен оптико– кеңістіктік функцияларды дамытуға бағытталған коррекциялық жұмысты жүйелеуге мүмкіндік береді. Мақаладағы тұжырымдар оптикалық дисграфия механизмдерін теориялық тұрғыдан терең түсінуге және жазу дағдысында қиындықтары бар балаларға логопедиялық және нейропсихологиялық қолдау көрсетуде қолдануға негіз бола алады.

Кілттік сөздер: оптикалық дисграфия; көру гнозисі; визуалды қабылдау; визуалды– кеңістіктік функциялар; нейропсихология

¹ Шалдарбек С.Б., ² Булабаева С.Т., ³ Жақанбаева Б.Б
^{1,2} Казахский национальный женский педагогический университет
³ Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан

ЗНАЧЕНИЕ ЗРИТЕЛЬНОГО ГНОЗИСА В ИЗУЧЕНИИ ОПТИЧЕСКОЙ ДИСГРАФИИ

Аннотация

Статья посвящена анализу роли зрительного гнозиса в механизмах формирования и проявления оптической дисграфии у детей школьного возраста. Целью исследования является выявление специфических нарушений зрительного восприятия, оптико– пространственных функций и зрительно– образной дифференциации, которые лежат в основе ошибок письма оптического

характера. Особое внимание уделяется соотношению развития зрительного гнозиса с уровнем овладения графической системой языка, а также определению диагностически значимых показателей, позволяющих дифференцировать оптическую дисграфию от других форм нарушений письменной речи.

В работе представлены данные психолого– педагогического и нейропсихологического обследования, анализируются типичные ошибки письменной речи и их связь с недостаточностью отдельных компонентов зрительного гнозиса. Полученные результаты показывают, что снижение способности к узнаваниям графически сходных букв, недостаточность зрительно– пространственного анализа и слабость зрительной памяти являются ключевыми факторами, определяющими структуру оптической дисграфии.

Выявленные закономерности позволяют уточнить диагностические критерии данного нарушения и обосновать необходимость целенаправленной коррекционной работы, включающей развитие зрительного гнозиса и оптико– пространственных функций. Представленные выводы способствуют углублению теоретического понимания механизмов оптической дисграфии и могут быть использованы в практике логопедического и нейропсихологического сопровождения детей с трудностями письма.

Ключевые слова: оптическая дисграфия; зрительный гнозис; визуальное восприятие; визуально– пространственные функции; нейропсихология

¹ Shaldarbek S.B., ² Bulabayeva S.T., ³ Zhakanbayeva B.B

^{1,2} Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

THE ROLE OF VISUAL GNOSIS IN THE STUDY OF OPTICAL DYSGRAPHIA

Abstract

The article examines the role of visual gnosia in the mechanisms underlying the formation and manifestation of optical dysgraphia in school-age children. The aim of the study is to identify specific impairments in visual perception, visuospatial functions, and visual-image differentiation that contribute to writing errors of an optical nature. Special attention is paid to the relationship between the development of visual gnosia and children's mastery of the graphic system of the language, as well as to identifying diagnostically significant indicators that differentiate optical dysgraphia from other forms of written language disorders.

The paper presents the results of psychological–pedagogical and neuropsychological assessments, analyzes typical writing errors, and examines how these errors relate to deficits in particular components of visual gnosia. The findings demonstrate that reduced ability to distinguish visually similar letters, insufficient visuospatial analysis, and weakened visual memory are key factors determining the structure of optical dysgraphia.

The patterns identified in the study refine diagnostic criteria for this disorder and justify the need for targeted remedial interventions aimed at developing visual gnosia and visuospatial functions. The conclusions contribute to a deeper theoretical understanding of the mechanisms of optical dysgraphia and can be applied in the practice of speech–language pathology and neuropsychological support for children experiencing difficulties in writing.

Keywords: optical dysgraphia; visual gnosia; visual perception; visuospatial functions; neuropsychology.

Кіріспе. Бастауыш сынып оқушыларында жиі кездесетін оқу қиындықтарының бірі ретінде қарастырылатын – жазбаша тілінің дамуына қатысты қиындықтар педагогикалық және нейропсихологиялық зерттеулерде ерекше назарда тұрған мәселелердің бірі болып отыр. Қазіргі кезеңде білім алушылардың оқу дағдыларының сапасына қойылатын талаптардың артуы, жазу процесінің күрделілігі және когнитивтік функциялардың қалыптасу ерекшеліктері дисграфия сияқты бұзылыстарды зерттеудің өзектілігін арттыруда.

Қазақстан Республикасының Оқу– ағарту министрлігінің №4 бұйрығына сәйкес, ерекше білім беруге қажеттіліктерді бағалау тәртібі оқу қиындықтарының себептеріне

байланысты балалардың екі тобын айқындайды: біріншісі – клиникалық негіздегі бұзылыстарға (есту, көру, интеллект, сөйлеу, тірек– қимыл жүйесі және т.б.) байланысты топ; екінші топты – оқу дағдыларының қалыптасуындағы ақыл– ой және физикалық дамуы бұзылмаған балалар кіреді, олардың ерекше білім беру қажеттіліктері олардың білім беру процесіне енуіне кедергі келтіретін әлеуметтік– психологиялық және басқа факторлармен анықталады 1) әлеуметтік осал топтағы отбасыларда тәрбиеленетін, микроәлеуметтік және педагогикалық қараусыз қалған балалар; 2) жергілікті қоғамға бейімделуде қиындықтарға тап болған балалар (босқындар, мигранттар, қандастар); 3) мүгедектігі бар балалар болып келеді.

Бірінші топтағы балалардың ерекше білім берілуіне қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін "Мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру, мамандандырылған, арнаулы білім, жетім балалар мен ата– анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарында, балаларға және ересектерге қосымша білім беру ұйымдарының үлгілік қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Оқу– ағарту министрінің 2022 жылғы 31 тамыздағы № 385 [бұйрығына](#) сәйкес ПМПК қорытындысы мен ұсыныстары және психологиялық– педагогикалық қолдау қызметінің (немесе) білім беру ұйымының педагогикалық кеңесінің шешімі негіз болып табылса, ал екінші топтағы балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау: 1) оқу жоспары мен оқу бағдарламаларын өзгертпей оқытуда жеке тәсілді қамтамасыз етуге; 2) үлгілік оқу жоспарының вариативтік компоненті есебінен қосымша сабақтарды ұйымдастыруға 3) оқу орнын бейімдеуге; 4) мектеп психологтің қолдау; 5) әлеуметтік педагогтің қолдау қажеттіліктерін анықтау үшін жүргізіледі [1]

«Қазіргі уақытта Қазақстанда дисграфия немесе оның визуалды/оптикалық түрінің таралуы жайлы ресми, жалпы статистика жоқ. Өйткені мемлекеттік статистика базаларында (мысалы, Ұлттық статистика бюросында) тілдік бұзылыстар немесе жазу бұзылыстары бойынша бөлек санат қарастырылмаған. Алайда, бір ғылыми зерттеу барысында – қазақ тілінде оқитын бастауыш сынып оқушылары арасында жазбаша қателері бар балалар 14.4 % деңгейінде кездескені анықталды (Movkebayeva & Kudaibergenova, 2022). Бұл – жазбаша қателер жиілігінің көрсеткіші, бірақ дисграфия диагнозы немесе дискрипцияның визуалды/кеңістіктік түрі ретінде емес. Осылайша, дисграфияның нақты көлемін, сондай– ақ оның түрлері бойынша – визуалды/оптикалық дисграфияның үлесін көрсету үшін – қосымша зерттеулер қажет.»

Материалдар мен зерттеу әдістері. «Дисграфия» тәрізді жазудың спецификалық бұзылыстары бар балалар екінші топ балаларында басым жағдайда кездесіп, оқушыларда белгілі оқу қиындықтарын тудырып, арнайы түзету жұмысын талап етеді. Қазіргі білім беру тәжірибесінде бастауыш мектептерде дисграфиясы бар балалардың санының айтарлықтай артуы байқалуда. Жалпы әлемдік мәліметтер бастауыш мектеп жасындағы балалар арасында дисграфияның кең таралған мәселе екенін дәлелдейді: оның жиілігі орта есеппен 5–20%, кей елдерде 25–30%– ға дейін жетеді. Оптикалық дисграфияның үлесі – 5–7%, бұл визуалды– кеңістіктік процестердің жеткіліксіздігімен тікелей байланысты [2].

Психологияда «түсініктер» ретінде танылатын, ал нейропсихологияда «гнозис» деп аталатын функциялар сезімдер негізінде дамиды. Ол «тану» деген мағынаны білдіреді.

Заттық гнозис – қоршаған ортаға бейімделу үшін маңызды болып, нәтижесінде адам балалсы түрлі заттарды ажырата алады. Көру гнозисі шынайы заттар мен бейнелерді танудан басталып, біртіндеп күрделене түседі. Көру гнозисі мен дисграфияның байланысы қандай? Оптикалық дисграфияны, соның ішінде көру гнозисінің рөлін талдау, оның механизмдерін ғылыми негізде айқындау және түзету жұмыстарының бағыттарын нақтылау – қазіргі зерттеулер үшін аса өзекті міндеттердің бірі болып табылады.

Дисграфия – жазу әрекетінің бірқалыпты орындалуына қажетті жоғары деңгейдегі психикалық функциялардың жеткілікті қалыптаспауынан туындайтын күрделі жазу

бұзылысы. Жазу үдерісі көптеген когнитивтік және тілдік операцияларды біріктіретін көпсатылы процесс болғандықтан, оның кез келген деңгейіндегі ақау жазу сапасына тікелей әсер етеді. Оның түрлі нысандарының ішінде оптикалық дисграфия ерекше феномен ретінде қарастырылады. Себебі, дисграфияның бұл түрінде бұзылыстың негізінде моторлық немесе сөйлеу тілі процестерінің жеткіліксіздігі емес, әріптік таңбаларды тану, ажырату және қайта жазу сияқты графикалық формаларды қабылдауды қамтамасыз ететін көрнекі механизмдердің бұзылуы жатады

Қ.Қ. Өмірбекова «Жазбаша сөйлеу тілінің бұзылуы және түзету жолдары» атты еңбегінде, сондай-ақ А.Р. Лурия өзінің «Очерки психофизиологии письма» жұмысында жазу әрекетінің негізгі операцияларын сипаттайды. Адам ең алдымен жазылатын ойды жоспарлап, ауызша құрылымдайды, кейін оны грамматикалық және семантикалық жағынан жүйелеп, сөйлем деңгейінде ұйымдастырады. Әр сөйлем белгілі бір шекаралармен бөлінетін сөздер жиынтығынан тұрады және жазбаша түрде белгіленуі тиіс күрделі құрылымдық бірлік болып саналады.[3,4]

Оптикалық дисграфияны түсінудің өзектілігін бірнеше ғылыми–практикалық салаларда көрініс табады. Мысалы, педагогикалық тұрғыдан алғанда, ерте анықтау және мақсатты түзету жұмыстары жазудағы бұзылыстардың механизмдерін терең түсіндіретін теориялық негізге сүйенуі қажет. Көріп қабылдаудың жазуды меңгерудегі үлесі өте үлкен. Нейропсихологиялық тұрғыдан оптикалық дисграфия – көру гнозисі мен жазбаша сөйлеу тілінің өзара байланысын зерделеуде маңызды модель болып табылады. [5]

Көрнекі қабылдау мен жазу дағдысының арасындағы интуитивті байланысқа қарамастан, визуалды гнозистің оптикалық дисграфияға қосатын нақты үлесі қазіргі теориялық үлгілерде жеткілікті дәрежеде нақтыланбаған

Мақалада көзделетін мақсат – оптикалық дисграфияны түсіндірудегі көру гнозисінің рөлін жан-жақты теориялық тұрғыдан талдау. Когнитивтік модельдер, нейропсихологиялық теориялар және концептуалдық тәсілдерді жүйелі түрде қарастыру арқылы көріп қабылдауды өңдеудің жазбаша тіл өндірісіне ықпал ететін механизмдерін айқындау және бұл саладағы теориялық алшақтықтарды белгілеу көзделеді. Мұндай теориялық негізді қалыптастыру оптикалық дисграфияны тереңірек түсінуге және болашақ зерттеу бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Лингвистикалық тұрғыдан алғанда, дисграфия – фонологиялық және орфографиялық белгілерді графикалық өнімге ауыстыратын символмен кодтау жүйесінің бұзылуын білдіреді. Бұл көзқарас жазбаша тілдің қалыптасуында фонологиялық саналық, орфографиялық білім және морфологиялық түсінік сияқты лингвистикалық құзыреттердің негізгі рөлін айқындайды.[6]

Психологиялық тәсілдерде дисграфия оқу қиындықтарының кең ауқымда қарастырылып, жазбаша тілдің қалыптасуына негіз болатын когнитивтік процестердегі арнайы дефицит ретінде сипатталады. Бұл тұрғыда ес, назар, атқарушы функциялар және процедуралық оқу дағдыларының жазу дағдыларының қалыптасуы мен автоматтануындағы өзара байланысы ерекше атап өтіледі.[7]

Нейропсихологиялық зерттеулер дисграфияны жазбаша тіл өндірісін қамтамасыз ететін нейрондық құрылымдар шеңберінде қарастырады және оны белгілі бір ми аймақтары немесе нейрондық желілер қызметінің бұзылуы ретінде түсіндіреді. Бұл бағыт анатомиялық және функционалдық аспектілерді біріктіре отырып, графомоторлық жоспарлау, көру–кеңістіктік өңдеу немесе орфографиялық ақпаратты сақтау үшін жауапты қыртыстық аймақтардағы бұзылыстарға тән жазу кемшіліктерін байланыстырады. Нейропсихологиялық тәсіл дисграфия көріністеріндегі гетерогенділікті биологиялық деңгейде түсіндіруге мүмкіндік береді.[8]

Қазіргі зерттеулерде дисграфия жазу бұзылысының қай жүйедегі негізгі қиындыққа – когнитивтік немесе моторлық дефицитке – байланысты болатынына қарай бірнеше түрге

бөлінеді. Моторлық дисграфия графомоторлық дағдылардың бұзылуымен түсіндіріледі және жазу кезіндегі қолдың қозғалысын басқару қиындығымен сипатталады. Мұндай оқушыларда әріптің дұрыс жасалмауы, жоларалықтың сақталмауы, жазудың тым баяу болуы байқалады, бірақ орфографиялық білім әдетте сақталады.

Теориялық модельдер дисграфияның қалыптасуын әртүрлі жолмен түсіндіреді. Бірқатар модельдер жазу бұзылыстарын фонологиялық, визуалды– кеңістіктік, моторлық немесе атқарушы функциялардағы нақты дефициттермен байланыстырады. Ал кейбір модельдер керісінше, дисграфия бірнеше когнитивтік жүйелердің өзара әлсіз әрекеттесуінің нәтижесінде қалыптасады деп есептейді. Қазіргі көзқарастар дисграфияның гетерогенді (әртүрлі көріністе) болатындығын мойындап, әр баланың ерекшелігі оның жеке когнитивтік, лингвистикалық және моторлық қабілеттерінің ерекше үйлесімінен тұратынын көрсетеді. Бұл логопедиялық жұмыста жеке тәсіл қолдануды қажет етеді.

Оптикалық дисграфия с баланың жазу барысында әріптердің графикалық бейнесін дұрыс тану, есте сақтау және ажырату қабілеттерінің бұзылуынан туындайтын жазу дағдысының бұзылысы. Бұл түрдегі дисграфия көбіне ұқсас әріптерді шатастыру, әріп элементтерін бұрмалау, айна тәрізді қателер жіберу, әріптердің бөліктерін тастап кету немесе артық элемент қосу сияқты көріністермен сипатталады. Қазіргі нейрокогнитивтік зерттеулер оптикалық дисграфияны вентралды көру жолының (ventral visual stream) жеткіліксіз жұмысымен байланыстырады. Әсіресе латералды окципито– уақытша аймақтардағы (fusiform gyrus) «сөздің визуалды формасы аймағы» (Visual Word Form Area, VWFA) әріп бейнесін тұрақтандыруда шешуші рөл атқарады. Бұл аймақтың функционалдық әлсіздігі графемаларды ажырату, визуалды үлгіні сақтау және оның моторлық орындауға ауысуын қиындатады.

Материалдар және зерттеу әдістері. Ғалымдардың көпшілігі оптикалық дисграфияны визуалды қабылдаудың жетілмеуімен, кеңістікті бағдарлау дағдыларының әлсіздігімен және көру гнозисінің толық дамымауымен байланыстырады. Әріп – жазба тілдің негізгі бірлігі болғандықтан, оны дұрыс тану жазу процесінің бастапқы және басты шарты болып саналады.

Көру гнозисінің жеткіліксіздігі кезінде бала белгілі бір әріптің бейнесін оны көру арқылы қабылдағанмен, оның маңызды белгілерін ажырата алмайды. Нәтижесінде жазу кезінде графема дұрыс «қайталанбайды», яғни қолдың мотор қозғалысы қажетті визуалды үлгіге сәйкес келмейді. Осы себепті оптикалық дисграфия моторлық немесе фонематикалық мәселелерден емес, дәл осы көру арқылы тану жүйесінің әлсіздігінен туындайды.

Көру гнозисі – адамға қоршаған ортадағы заттарды көру арқылы танып– білуге, олардың арасындағы айырмашылықтарды анықтауға, бөліктерді тұтастыққа біріктіруге мүмкіндік беретін когнитивтік функция. Жазуды меңгеру барысында көру гнозисі бірнеше маңызды қызмет атқарады:

- Әріптің барлық элементін объективті түрде тану;
- Ұқсас әріптерді (М–Н, П–Л, Ы–Ъ, б–д т.б.) ажырату;
- Әріп бейнесін есте сақтау және оны моторлық әрекетке көшіру;
- Кеңістікте бағытты анықтау (оң–сол, жоғары–төмен);
- Графикалық бейнелерді салыстыру және талдау.

Егер балада көру гнозисінің дамуы жеткіліксіз болса, ол әріптің қандай элементтен тұратынын немесе қандай бағытта орналасқанын анықтай алмайды. Мұндай оқушы әріптердің негізгі құрылымын шатастырып, кеңістіктік элементтерді дұрыс емес орында жазады. Бұл жағдай жазу процесін күрделендіріп, жалпы оқу үлгеріміне кері әсер етеді.

Оптикалық дисграфиясы бар балалардың жазба тіліндегі қиындықтары көбіне көру арқылы қабылдау мен тану процестерінің жеткіліксіздігімен байланысты. Сондықтан визуалды гнозисті дамыту – түзету– дамыту жұмысының негізгі бағыттарының бірі. Визуалды гнозис объектілердің, символдардың және олардың қасиеттерін дәл тану қабілетін

қамтып, әріптік бейнелерді ажырату мен тұрақтандыруда маңызды рөл атқарады. Бұл функция толық қалыптаспаған жағдайда бала әріптердің кеңістіктік бағытын шатастырады, ұқсас графемаларды айыра алмайды, олардың құрылымын бұрмалайды.

Зерттеу нәтижелері мен оларды талқылау. Оптикалық дисграфиясы бар балаларда жазу барысында кездесетін қателердің басым бөлігі көру гнозисінің жеткіліксіздігімен байланысты. Көру гнозисі – заттар мен графикалық белгілерді көзбен қабылдап, оларды бұрынғы тәжірибеге сүйеніп тануға мүмкіндік беретін жоғары деңгейлі перцептивтік функция. Оның жеткіліксіздігі әріптердің кеңістіктік бағдарын шатастыру, ұқсас графемаларды ажырата алмау және әріп бейнесінің тұрақсыздығы сияқты бұзылыстарға әкеледі [9]

Көру гнозисін жетілдірудің негізгі бағыты – әріптік бейнелерді тануды, олардың құрылымын салыстыруды және фоннан ажыратуды дамыту. Л.С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясы мен А.Р. Лурияның жоғары психикалық функциялардың жүйелік-құрылымдық ұйымдасуы туралы қағидаларына сәйкес, көру– перцептивтік механизмдер жазу әрекетінің іргелі компоненттері болып табылады [10]

Осыған байланысты келесі жаттығулар қолданылады: күрделі фондағы әріпті табу, ұқсас графемаларды салыстыру, бұрылған немесе айна бейнесіндегі әріптерді тану. Мұндай тапсырмалар көру талдауының дәлдігін күшейтіп, объектінің тұрақты бейнесін қалыптастыруға көмектеседі.

Оптикалық дисграфия кезінде кеңістіктік бағдарлау, бағыт пен пропорцияларды сақтау қиындықтары жиі кездеседі. Кеңістіктік функцияларды дамыту А.Л. Бендер, Х. Хэд және нейропсихология мектебінің кеңістіктік ұйымдасу туралы еңбектеріне сүйене отырып жүзеге асырылады [11,12]

Бұл бағытқа жататын тапсырмалар:

- оң–сол, жоғары–төмен қатынастарын бекіту,
- әріптердің бағыттық айырмашылықтарын үйрету (р–ғ, б–д, ш–щ),
- графикалық жолдар мен лабиринттерді орындау,
- әріп бөліктерін кеңістікте дұрыс орналастыру.

Бұл тапсырмалар көру– моторлық интеграцияның дамуына және кеңістіктік тұрақтылықтың қалыптасуына ықпал етеді. Көру гнозисінің маңызды компоненттері – талдау және синтез. А.Р. Лурия мен Х.Спаркстың нейропсихологиялық зерттеулері бойынша, объектіні бүтіндей тану үшін оның бөліктері туралы ақпаратты біріктіру қабілеті негізгі рөл атқарады [10,13] Сондықтан түзету жұмысында мыналар қолданылады:

- толық емес немесе бүлінген әріпті қалпына келтіру,
- әріп бөліктерін салыстыру,
- артық элементті табу,
- фрагменттерден бүтін графеманы құрастыру.

Бұл әдістер әріп құрылымының тұрақты бейнесін қалыптастырып, оптикалық қателердің азаюына жағдай жасайды. Көру гнозисі моторлық репрезентациялардан бөлек жұмыс істемейді. Лурия мектебі жазбаша әрекет – күрделі функционалдық жүйе екенін дәлелдейді, ал көру және моторлық бағдарламалардың үйлесуі графемаларды дұрыс орындаудың негізі болып табылады. Осы бағытта әріп контурын бояу, сызық траекториясы бойынша қозғалу, әріпті ауада, құмда, тақтада жазу, әр түрлі түстермен штрихтау. Бұл тәсілдер көру бейнесі мен моторлық бағдар арасындағы байланысты нығайтады.

Оптикалық дисграфияны нейропсихологиялық түзету Лурияның функционалдық жүйелер теориясына негізделеді. Бұл теория бойынша жазу – визуалды гнозис, кеңістіктік талдау, моторлық бағдарламалау және әрекетті бақылау үшін жауап беретін ми аймақтарының өзара әрекеттесуі нәтижесінде жүзеге асатын күрделі операция болып табылады. Түзету жұмыстары жеткіліксіз дамыған компоненттерді нысанаға алып, құрылымдалған, делдалдық арқылы жүзеге асатын әрекет арқылы компенсаторлық

жолдарды іске қосуға бағытталады. Мұндай тәсіл балаларды «жақын даму аймағы» шеңберінде қолдаудан біртіндеп өз бетінше орындауға көшіреді. Луриялық нейропсихологиялық бағалау визуалды тану, кеңістікті өңдеу немесе моторлық бағдарламалау кемшіліктерінің қайсысы басым екенін анықтап, жалпы жаттығулар емес, нақты мақсатты әдістер таңдауға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Сонымен, оптикалық дисграфия – визуалды қабылдаудың, кеңістіктік талдаудың және көру гнозисінің жеткіліксіздігімен сипатталатын жазу бұзылысының күрделі нысаны. Мақалада талданған теориялық тұжырымдар көру гнозисінің жазбаша тілдің қалыптасуындағы негізгі механизмдердің бірі екенін көрсетеді. Бұл функцияның жеткіліксіздігі әріптердің тұрақсыз бейнесіне, графемаларды ажырату қиындығына, кеңістіктік қателерге әкеледі, ал бұл өз кезегінде жазу процесін айтарлықтай қиындатады.

А.Р. Лурия, Л.С. Выготский және нейропсихологияның басқа классикалық өкілдерінің еңбектері оптикалық дисграфияны жүйелі түрде түсіндіруге мүмкіндік береді. Түзету жұмыстары көру гнозисін, кеңістіктік бағдарды, визуалды– моторлық интеграцияны және талдау– синтез процестерін дамытуға бағытталуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын және бағдарламаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығы
2. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. DSM–5.* – Arlington: American Psychiatric Publishing, 2013. – 947 p.
3. Өмірбекова, Қ. Қ. Жазбаша сөйлеу тілінің бұзылуы және түзету жолдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 216 б.
4. Лурия, А. Р. *Очерки психофизиологии письма.* – Москва: Педагогика, 1975. – 184 с.
5. Defior, S.; Serrano, F. *The role of visual processing in writing disorders // Spanish Journal of Psychology.* – 2011. – Vol. 14, No. 1. – P. 372–383.
6. Berninger, V.; Richards, T. *Bridging Cognitive Neuroscience and Education: The Role of Executive Function and Working Memory in Writing.* – New York: Psychology Press, 2010. – 272 p.
7. Kellogg, R. T. *Training Writing Skills: A Cognitive Developmental Perspective.* – New York: Routledge, 2008. – 248 p.
8. Richards, T.; Berninger, V.; Abbott, R.; et al. *Neuroimaging of writing disorders // Journal of Writing Research.* – 2011. – Vol. 3, No. 1. – P. 1–20.
9. Piazzalunga C., Dui L.G., Termine C., Matteucci M., Turconi E., Salandi A. *Investigating visual perception impairments through serious games and eye tracking to anticipate handwriting difficulties // Sensors.* 2023. Vol. 23, No. 4. P. 1765.
- 10 Лурия А.Р. *Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга.* – М.: Академический проект, 2000. – 512 с.
- 11 Bender L. *Visual Motor Gestalt Test.* New York: American Orthopsychiatric Association, 1938.
- 12 Head H. *Aphasia and kindred disorders of speech.* Cambridge: Cambridge University Press
- 13 Sparks R. *Neural mechanisms of reading and writing: a neuropsychological approach // Journal of Learning Disabilities.* 2002. Vol. 35(1). P. 19–26.